

דבר העורכת

בפתחו של גיליון חדש זה ברצוני לברך את חברי המערכת המסיימים את תפקידם, ניצה ברקוביץ' ונאדים רוחנא, ואת החברים החדשים הנכנסים לתפקיד, יעל אנוך (נציגת האגודה הסוציולוגית) ונסים מזרחי. חוברת זו נערכה במסגרת ההרכב הקודם של המערכת. עבודתם של חברי מערכת אינה גלויה בדרך כלל לעיניהם של הקוראים, ולכן אני מבקשת לנצל את ההזדמנות הזאת כדי להודות לחברים המסיימים את תפקידם, וכן לכל שאר חברי המערכת, שסייעו לי במהלך השנים למצוא מעריכים למאמרים, לשפוט את המאמרים ולהכריע בין חוות הדעת השונות.

האחריות למוצר הסופי היא של העורכת, כמובן, אך אני שמחה שכתב־העת מבוסס על מגוון הערכות של קוראים, מעריכים ושופטים, המשתייכים למוסדות השכלה מכל קשת העשייה האקדמית ברחבי ישראל ואף בחו"ל. עמדה פלורליסטית מאפשרת להעניק ייצוג הוגן למחקר הסוציולוגי בישראל, והיא כרוכה לא אחת גם בויתור על העדפות אישיות של העורכת. זוהי עמדה שבחתי בה במודע במהלך עבודתי כעורכת כתב־העת בארבע השנים האחרונות, הקרבות עתה אל סיומן. במהלך השנים הללו הנחתה אותי האמונה שמחקר מדעי מתקדם רק כאשר הוא פתוח למרחבי שיח מגוונים ופותח מרחבים חדשים כאלה.

אני מודעת לכך שרבים מכתב־העת הסוציולוגיים בעולם מתהדרים בגבולות שהם מסמנים, גבולות תאורטיים, מתודולוגיים או סגנוניים. אך סימון זה חוזר ומשעתק את תפיסותיהם של העורכים, מסמן גבולות שיח וממסד הגדרה דומיננטית של "מהי סוציולוגיה". בכתב־עת אקדמי העוסק בחברה הישראלית, ראוי שנזכור שמגמות אלה יכולות להכתיב לא רק את אופייה של הסוציולוגיה הישראלית, אלא גם את מקומה והשפעתה על השיח הישראלי הרחב. לכן, ראיתי לנכון לשמור מכל משמר על פתיחות וגיוון.

לצד פתיחות זו עמדה לנגד עיני השמירה על הרמה האקדמית. שיצור דחייתם של מאמרים בכתב־העת היה גבוה תמיד, ואף עלה במשך השנים. מספר המאמרים המגיעים לשולחן המערכת הולך וגדל, והדבר מקשה את עבודתם של הקהילה המקומית ושל החוקרים המתבקשים ליטול חלק בשיפוט. בקהילה קטנה כמו שלנו, המתאפיינת ברשת אקדמית חברתית צפופה, דחיית מאמרים אינה משימה קלה והיא טעונה ברגישויות רבות. המבחן האמיתי של העורכת והמערכת הוא היכולת לעמוד בלחצים ובציפיות הסותרות של החוקרים. מן הצד האחד, החוקרים מבקשים לפרסם בכתב־עת שיש בו סינון והקפדה על רמה, אך מן הצד האחר, הם נפגעים לא פעם כאשר מאמרם נדחה.

ברצוני להשתמש בהזדמנות זו כדי להתנצל לפני אנשים רבים, ביניהם חברים אישיים שלי, שמאמריהם נדחו. ברצוני להדגיש שלא היה בדחיות אלה פן אישי כלשהו. הדבר היחיד שהנחה אותי הוא הרצון ליצור כתב־עת שימש במה מכובדת ומוערכת, שכל הקהילה הסוציולוגית תוכל להתגאות בה, וכל חוקר יוכל ליהנות מקיומו של כתב־עת שיש בו הליכי שיפוט ופרסום המאפשרים את קידום השיח והמחקר האקדמי.

אני מקווה שקו זה, שהתווה פרופ' ליאון שלף המנחה, יאומץ גם על־ידי פרופ' חיה שטייר, מהחוג לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה ומהחוג ללימודי עבודה באוניברסיטת תל־אביב, אשר נבחרה לשמש כעורכת החדשה. חיה שטייר תיכנס לתפקידה בשנת הלימודים

תשס"ו. אין לי ספק שזוהי בחירה מעולה, ואני מאחלת לה בשמי ובשם חברי המערכת (וברשותכם, גם בשם קהילת הקוראים) הצלחה בתפקיד תובעני זה. באותה רוח שהנחתה אותי ואת חברי המערכת, השותפים לרצון ליצור כתב-עת אקדמי ורלוונטי, החליטה המערכת לפרסם "קול קורא" לשתי חוברות נושאות, כלומר, חוברות שיכללו קובץ מאמרים בנושא מסוים. עם זאת, מדיניותה של המערכת היא שחוברות נושאות לא יוקדשו אך ורק לנושא המרכזי בהן, אלא יכללו גם מאמר או שניים שכבר התקבלו לפרסום, וזאת כדי לא לדחות את פרסומם של מאמרים שכבר התקבלו. המערכת החליטה ששתי החוברות הנושאות יעסקו בנושאים הנמצאים בלב השיח הציבורי וראויים לבחינה מדעית מעמיקה: החוברת הראשונה תעסוק בסוגיית העוני בישראל, והשנייה תעסוק בסוציולוגיה של הכיבוש. ה"קול קורא" כבר מצוי באתר הבית של סוציולוגיה ישראלית, וכן פורסם בהקשרים שונים. אנו חוזרים ומפרסמים את ה"קול קורא" גם בחוברת זו (ראו בהמשך).

חוברת 11 של סוציולוגיה ישראלית מגוונת מאוד במאמריה:

היא נפתחת במאמרה של חיה שטייר, הבוחנת את תרומתה הייחודית של הסוציולוגיה לחקר העוני ולדרכי הטיפול בסוגיית העוני בחברה, כל זאת מן הפרספקטיבה הכלכלית. המאמר הוא תוצר של יום העיון "שוק ההון, עוני וחינוך: דיון כלכלי וסוציולוגי בהיבטים של אי-שוויון", שנערך בחסות מכון הורוביץ, בראשותה של פרופ' חנה איילון, לציון מאה שנה להולדתו של דוד הורוביץ, בנובמבר 2002. (מאמר של אילן תלמוד, שגם הוא חלק מאותו הכנס, יתפרסם בחוברת הבאה.) המאמר מצביע על כך שרוב הדיונים וקווי המדיניות בסוגיית העוני מוכתבים על-ידי התפיסות הכלכליות, תוך כדי התעלמות כמעט מוחלטת משאלות סוציולוגיות מרכזיות, המתמודדות עם הסיבות לעוני. אין ספק שזוהי מאמר המציג תשתית לסדר-יום מחקר בסוגיית העוני, ובכך מהווה פתיח חשוב לדיון בחוברת המיוחדת, שתכלול מאמרים נוספים בנושא.

ניב גורדון מטפל בפוליטיקה האזרחית החדשה, המתהווה בזירה הישראלית וכוללת ארגונים לא-ממשלתיים, ובוחנת את מקומה המיוחד של האגודה לזכויות האזרח במרחב חברתי זה. באמצעות ניתוח בורדיאני, הוא מצביע על העובדה שהצלחתה של האגודה נעוצה במידה רבה בהון כלכלי, חברתי ותרבותי, המתמסד בשדה האזרחי. באופן פרדוקסלי, דווקא הרצון לשמר הון זה, אשר הביא להצלחתה כארגון לזכויות אזרח, נהפך לגורם המגביל אותה ואת תפקודה, ואף מניע אותה לתמוך במדיניות הפוגעת בזכויות אדם אוניברסליות.

מיכל לרון מנתחת את מאבק ההורים השכולים למען רפורמה בשיטת התגמולים, ואף היא מצביעה על פרדוקס. ההורים השכולים מבקשים במאבקם לאתגר את המדינה ותוך כדי מאבק הם מכווננים את עצמם כשחקנים חברתיים אוטונומיים. עם זאת, בניסיונותיהם לקדם את מאבקם ואת צדקת תביעותיהם, הם שבים ומשעתקים את סטטוס האזרחים כסובייקטים הכפופים לנהלים, לתקנות ולהסדרים אדמיניסטרטיביים. הם מבקשים לאתגר את המדינה, אך תוך כדי כך הם מקדשים אותה, וכך הם משעתקים במאבקם את המדינה ואת הגיון פעולתה.

ארזה אברהמי, במאמר אמפירי בעיקרו, בוחנת את ערכי העבודה של סטודנטים לתואר ראשון בישראל. היא מוצאת דמיון בין מבנה הערכים להעדפות הערכיות הקיימות בישראל ובחברות אחרות. מימוש יכולות וערכים הישגיים לצד דגש על פנאי לטיפוח המשפחה,

אלה הן שאיפות המשותפות לקבוצות השונות, אם כי קיימים הבדלים מגדריים בין קבוצות, שהיא עומדת עליהם במאמרה.

גד יאיר ונעה אפלויג מפנים את מבטם המחקרי אל האקדמיה בכלל ואל הסוציולוגיה בירושלים בפרט, ובכך הם מבקשים להוסיף נדבך לדיון המתמשך בסוציולוגיה של הסוציולוגיה הישראלית. החוקרים טוענים שלמרות דימויה העצמי של המחלקה כמחלקה תאורטית, המציאות מלמדת שחוקרי המחלקה הדירו את עצמם מעשייה תאורטית. החוקרים תולים את הסיבה לכך באופייה האינטלקטואלי והארגוני של אסכולת ירושלים, אשר אפשר לקיים בה חשיבה הקשירת, השוואתית ותחומית, אך לא סיפק תנאים להיווצרותה של מוטיבציה לפיתוח תאוריה כללית. התזה המוצעת נבחנת אמפירית, והיא בוודאי תעורר דיון בקהילה הסוציולוגית, כפי שעשו תזות אחרות שעסקו בהיסטוריה של הסוציולוגיה. כתב-העת ישמח לפרסם תגובות למאמר זה, כמו לכל מאמר אחר המתפרסם בו.

מתת אדר-בוניס מבקשת להרחיב את גבולות הדמיון הסוציולוגי במאמר שנושאו מפתיע - זהויות של מגדלי דבורים בישראל. במאמרה היא עושה מהלך כפול: מצד אחד, היא מנסה להבין את הקשר שבין טבע ותרבות, בין עולם טבעי פראי לבין עולם מסודר וטבעי, כפי שאפשר לפענחם מהבנת עולמם של הכוורנים; ומן הצד האחר היא מנסה למקם את עולמם של הכוורנים בהוויה הישראלית. לטענתה של החוקרת, מגדל הדבורים הישראלי ממשך את דרכו של הצבר הישראלי, שיש בו נטיות מנוגדות לתחרות ולעצמאות, אך גם לתלות. הוא משעבד את הדבורים למטרותיו המסחריות, אך גם מגלם את האדם החדש, הנענה לקריאה לשוב אל הטבע ולקיים עמו יחסי שותפות ואחוזה.

בכל חוברת אנו משתדלים לכלול גם מאמר דיון, מסה או סקירת ספרות המציגה את המצב המחקרי בתחום מסוים. מאמרה של חיה שטייר מביא סקירה עדכנית של מצב המחקר בסוגיית קשרי הגומלין בין עבודה בשכר לעבודה במשפחה, והוא אף מציג סדר-יום להמשך המחקר.

את החוברת חותמת סקירת ספרים, המעידה פעם נוספת על העושר הרב של הכתיבה הסוציולוגית בעברית.

קריאה מהנה!

חנה הרצוג, עורכת